

PARLAMENTARŲ VIEŠOSIOS SAKYTINĖS KALBOS PROBLEMATIKA

DR. VIDA RUDAITIENĖ

*Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto
Kalbos kultūros katedra*

Mykolas Romeris University Institute of Humanities

Department of Language Culture

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

El. paštas rudaitiene@mruni.eu

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjama parlamentarų viešojo sakytinė kalba. Iškeliama anglų kalbos, kaip vieno iš svarbiausių globalizacijos veiksnių, sustiprėjusi įtaka lietuvių kalbai, jos leksikai, ypač skolinių vartojimo tendencijoms. Aptariami ryškesni tarptautinių žodžių ir apskritai skolinių vartojimo polinkiai įstatymų leidėjų viešojoje sakytinėje kalboje. Nagrinėjami neteiktini vertiniai, gramatinės formos: morfologinių bei darybos formų, sintaksės formų, ypač linksnių ir prielinksnių, vartojimas. Seimo narių viešojo sakytinė kalba vertinama bendrinės lietuvių kalbos normų ir kalbos etikos atžvilgiu. Pagrindinis kalbos duomenų šaltinis – parlamentarų viešojo sakytinė kalba: dažniausiai per Lietuvos televiziją, radiją transliuojami Seimo posėdžiai, įvairių politinių diskusijų, komentarų, pokalbių laidos, konferencijos ir kt.

Reikšminiai žodžiai: ekstralingvistiniai veiksniai; interlingvistiniai veiksniai; skolinys; tarptautinis žodis; kalbos etika; konotacinė reikšmė.

Įvadas

Kiekviena epocha, kiekviena žmonių karta formuoja ir veikia lietuvių kalbą. Daugelis ekstralingvistinių veiksnių turi įtakos lietuvių kalbos raidai. Intensyvūs globalizacijos procesai, visuomenės raida, įvairūs politiniai ir ekonominiai pokyčiai veikia ir parlamentarų viešąją sakinę kalbą. Akivaizdu, kad lietuvių kalba nekelia pasididžiavimo jausmo, dažnai puikuojamasi ne savo, o svetimų kalbų mokėjimu. Pavyzdžiui, įsimintinas ir toks atvejis. Per prezidento rinkimų kampaniją 2009 m. Lietuvos nacionalinė televizija transliavo laidą „Redakcija“, kurios metu prisistatė kandidatai į prezidentus. Laidų vedėjai labai akcentavo kitų kalbų, ypač anglų kalbos, mokėjimą. Pagrindinis klausimas būsimam prezidentui: „*Ar turite problemų su anglų kalba?*“ (= Ar turite sunkumų dėl anglų kalbos?). Bet nė vienas laidos vedėjas neatkreipė dėmesio į daugelio norinčių būti prezidentu lietuvių kalbos, valstybinės kalbos, prastą mokėjimą, akivaizdų bendrinės lietuvių kalbos normų nepaisymą. Tik Seimo narys Arūnas Valinskas laiku ir vietoje pareiškė: „Prezidentas turi gerai, gražiai kalbėti lietuviškai.“ (LTV, „Redakcija“, 2009-03-16). Reikėtų suprasti, kad ignoruojant gimtąją lietuvių kalbą prisidedama ir prie žmonių, ypač jaunosios kartos, dorovinės kultūros nuosmukio. Apskritai visuomenėje įsigali vartotojiška kalbos samprata – lietuvių kalba verčiama paprasčiausia bendravimo priemone. Jei kalba verčiama tik bendravimo priemone, t. y. svarbu tik susikalbėti, ji neatlieka savo kultūrinės funkcijos. Be to, lietuvių kalbos vertinimas atsispindi ir kiekvieno jos vartotojo kalboje. Sąmoningas lietuvių kalbos vartotojas suvokia ne tik apie ką kalbama, bet ir kaip kalbama. Blogiausia, kad lietuvių kalba nevertinama kaip asmens kultūros raiška, kaip apskritai kultūros pagrindas. Vis dėlto mūsų požiūris į lietuvių kalbą, jos vertinimas taip pat yra mūsų kultūros dalis.

Be to, ryškus noras, kuriam neatsispiria ir dalis Seimo narių, išsiskirti iš kitų ir su tuo susijęs kalbos moderninimas, siekimas kalbėti neįprasčiau, kitoniškai.

Pastebimas ir tam tikru laikotarpiu vienu ar kitų leksikos vienetų itin dažnas vartojimas. Radosi ir reiškinys *kalbos mada*. Vertinant lietuviškus ir svetimų kalbų žodžius, jų vartosena, kai kuriuos iš jų galima įvardyti ir kaip madinguosius elementus. Bet kalbos mada negali būti priežastis įteisinant vienu ar kitų žodžių vartojimą.

Vykstant globalizacijai, parlamentarų viešajai sakybinei kalbai, kaip ir apskritai lietuvių kalbai, turi įtakos ir interlingvistiniai veiksniai. Pastaruoju metu ryški anglų kalbos įtaka. Įstatymų leidėjų viešojoje sakytinėje kalboje jau matyti vertimų iš anglų kalbos poveikis. Per anglų kalbą, dažniausiai per vertimus, ateina daug leksikos skolinių, dalis jų pradeda įsigalėti ir kaip terminai. Leksikos skoliniam, paprastai seniai lietuvių kalboje vartojamiems tarptautiniams žodžiams, suteikiama ir naujų reikšmių, būdingų anglų kalboje vartojamų atitinkamų žodžių reikšmėms. Ir savi lietuviški žodžiai kartais iškraipomi nusižiūrėjus į angliškus žodžius. Parlamentarų viešojoje sakytinėje kalboje daugėja ir vertinių iš anglų kalbos. Anglų kalba veikia ir žodžių darybą, įvairių gramatinių formų vartojimą, sakinių struktūrą, jų modelius. Taigi Seimo narių viešąją sakininę kalbą vienaip ar kitaip veikia anglų kalba.

Straipsnio tikslas – paanalizuoti parlamentarų viešąją sakininę kalbą; aptarti vartojamą lietuvių kalbos ir svetimų kalbų leksiką, jos vartosenos pokyčius, iškelti šiuos pokyčius lemiančius svarbesnius ekstralingvistinius ir interlingvistinius veiksnius; panagrinėti anglų kalbos, kaip vieno iš globalizacijos veiksnių, įtaką leksikos, ypač skolinių vartojimo tendencijoms; paanalizuoti neteiktinus vertinius, gramatinių formų: sintaksės, morfologijos, žodžių darybos ryškesnes vartojimo negeroves; įvertinti parlamentarų viešąją

sakytinę kalbą ne tik bendrinės lietuvių kalbos normų, bet ir kalbos etikos atžvilgiu. Taip pat vienas iš keliamų tikslų – skatinti Seimo narius puoselėti lietuvišką žodį, kelti lietuvių kalbos prestižą.

Tyrimo metodai – empirinis, analitinis. Remtasi naujausiais, t. y. 2009–2012 metų stebėjimais.

Pagrindinis kalbos duomenų šaltinis – parlamentarų viešoji sakytinė kalba, dažniausiai per Lietuvos televiziją transliuojamus Seimo posėdžius (per „Init“, kartais per LTV kanalus), per Lietuvos radiją ir televiziją transliuojamas politinių diskusijų, komentarų, pokalbių, konferencijų ir kt. laidas. Sakytinė kalba yra patikimesnis šaltinis realiai kalbos vartosenai atskleisti, nes rašytinė paprastai jau būna paveikta redaktorių, stilistų. Kita vertus, vieni ar kiti kalbos faktai iš sakytinės kalbos plinta į rašytinę ir atvirkščiai. Nurodomas televizijos ir radijo kanalas, per kurį iš vienos ar kitos transliuojamos laidos paimtas analizuojamas kalbos faktas. Vartojamos įprastos televizijos kanalų santrumpos. Lietuvos radijo santrumpa – LR. Skaičiai rodo datą, kada buvo išgirstas nagrinėjamas kalbos faktas. Iliustraciniai sakiniai dažniausiai sutrumpinti.

Parlamentarų viešoji sakytinė kalba yra aktuali problema. Nes Seimo nariai dažnai viešai kalba. Jų sakytinė kalba veikia visuomenės, ypač jaunimo kalbą, turi įtakos apskritai bendrinei lietuvių kalbai. Politikų kalbos reikšmė vertinama nuo antikos laikų. Politikų viešoji kalba vienu ar kitu aspektu tyrinėjama, vertinama ir šiomis dienomis. Tai rodo ir patys naujausi moksliniai darbai. Regina Koženiauskienė Lietuvos parlamentarų retoriką vertina etiniu požiūriu ir turi tikslą „parodyti, kad etika yra svarbiausias kalbėjimo matas, nusveriantis visus kitus vertybinius kriterijus – sklandžią, skambią frazeologiją, tropus ar figūras“¹. Kazimieras Župerka remdamasis nedidelės apklausos duomenimis pateikia sąrašą žymių

¹ Koženiauskienė, R. Politinė retorika etiniu požiūriu. *Parlamento studijos*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2005, Nr. 3, p. 110–121.

Lietuvos žmonių, tarp jų ir žinomų politikų, Lietuvos Respublikos Seimo narių, kuriuos apklaustieji priskyrė elitiniam kalbos tipui². Lauras Bielinis lingvistiniu požiūriu nagrinėja politinės komunikacijos situaciją³, Laura Butkutė – frazeologinių junginių stilistinę raišką politikų kalboje⁴. Nagrinėtos ir skolinių vartojimo tendencijos politiniame diskurse⁵ ir kt.

Nemažos dalies Seimo narių viešojo sakytinė kalba yra palyginti taisyklinga, aiški, suprantama. Deja, yra parlamentarų, kurie visiška nesilaiko bendrinės lietuvių kalbos normų, taip sugeba sujaukti sakinį, kad lieka neaišku, kas norėta pasakyti. Taip rodoma ir nepagarba valstybinei lietuvių kalbai, įteisintai Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Prezidentas Antanas Smetona buvo itin griežtas višiams, ypač valdžios žmonėms, žalojantiems lietuvių kalbą. Jis teigė, kad „kalba turi būti rūpestingai ugdoma iš tautos lobyno, iš jos tarmių, o ne iš prasimanymo. Būdama graži ir tyra, ji didelė galybė. <...> Taigi kiekvienas, kuris ruošiasi vienoje ar kitoje srityje vadovauti, privalo gerai mokėti lietuvių kalbos ir literatūros. Jei nemokės, tai bevadovaudamas dirbs nutautinimo darbą“⁶.

² Župerka, K. Elitinė kalba ir jos atstovai. *Parlamento studijos*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2005, Nr. 4, p. 144–158.

³ Bielinis, L. Lingvistiniai politinės komunikacijos supratimo aspektai. *Respectus philologicus*. Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinio fakulteto leidykla, 2002, Nr. 2, p. 49–59.

⁴ Butkutė, L. Frazeologinių junginių stilistinė raiška Seimo stenogramose. *Parlamento studijos*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2009, Nr. 8, p. 169–178.

⁵ Rudaitienė, V. Skolinių vartojimo tendencijos politiniame diskurse. *Lituanistika*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2003, Nr. 1, p. 62–74; Rudaitienė, V., Račienė, E. Globalisierung und lexikalische Entlehnungen im politischen Diskurs. *Baltische Studien zur Erziehungs- und Sozialwissenschaft*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2011, band 22, p. 431–446.

⁶ Smetona, A. *Rinktiniai raštai*. Sudarė [ir pratarmę, p. 5–8, parašė] Alfonsas Eidintas. Kaunas: Menta, 1990, p. 386.

Anglų kalbos žodžiai ir jų lietuviški atitikmenys

Parlamentarų viešojoje sakytinėje kalboje pastebima ir anglų kalbos žodžių, vartojamų vietoj lietuviškų arba įprastų tarptautinių žodžių, pvz.: *Barteriniai* (= Natūriniai) *mainai materialiojo turto apskaitoje neįmanomi* LNK 2010-04-07; *Kitais metais mes galime patirti defaultą* (= nemokumą), *valiutos devalvavimą* „Lietuvos ryto“ tv 2010-01-24; *Reikia matyti partijų siūlymų draftą* (= planą, projektą) „Lietuvos ryto“ tv 2010-01-24; *Jūs* [kreipimasis į aplinkos apsaugos ministrą] *ne statybų menedžeris* (= vadybininkas), *bet politikas* LTV 2011-03-29; *Dalis įmonių įregistruotos į ofšorus* (= laisvąsias ekonomines zonas; lengvatinių mokesčių, neapmokestinamas, lengvatinės prekybos įmones, zonas) LTV 2009-02-24; *Bankai nutraukė overdraftus* (= kredito perviršius) „Init“ 2009-07-14; *Per visus samitus* (= vadovų susirinkimus) *mes visuomet jautėme Lenkijos prezidento L. K. paramą* LTV 2010-04-12.

Kai kurie parlamentarai vartoja ir neteiktinų santrumpų, padarytų iš anglų kalbos žodžių. Viena iš dažnesnių – *piaras*, padarytas iš anglų kalbos žodžių junginio *public relations*, kurio lietuviški atitikmenys yra *ryšiai su visuomene*, *viešieji ryšiai*, t. y. visuma būdų, kaip save pateikti (įvaizdžio kūrimas), pvz.: *Per rinkimų kampaniją suintensyvės piaras* (= viešieji ryšiai; ryšiai su visuomene) LTV 2012-02-01. Šios santrumpos polinkį įsitvirtinti vartosenoje rodo ir tai, kad iš jos padarytas būdvardis su priesaga *-inis*, *-ė*, pvz.: *Atėmėme visus piarinius* (= viešųjų ryšių) *klausimus* LTV 2011-11-21. Nueita dar toliau – iš santrumpos *piaras* padarytas ir veiksmožodis *piarinti*, pvz.: *Jei kiekvienas Seimo narys nusišandys žurnalistą, kuris jį piarins* (= kurs jo įvaizdį; rūpinsis jo viešaisiais ryšiais; reklamuos), *bus visiška nesąmonė* „Lietuvos ryto“ tv 2010-04-03.

Kartais pavartojamas ir savotiškas darinys *imidžmeikeris* – įvaizdžio kūrėjas, pvz.: *Darbo partija stiprins imidžmeikerių* (= įvaizdžio

kūrėjų) komandą, kad mūsų kandidatė į prezidentes neatrodytų prasčiau už Vokietijos, JAV ir kitų valstybių kandidates TV3 2009-03-22.

Tarptautinių žodžių vartojimo tendencijos

Parlamentarų viešojoje sakininėje kalboje, kaip ir apskritai bendrinėje lietuvių kalboje, gausėja ir tarptautinių žodžių. Tarptautiniai žodžiai, arba internacionalizmai, laikomi bendrinei lietuvių kalbai priimtinais skoliniais. Jie formaliai yra prisiderinę prie lietuvių kalbos fonetikos, gramatikos, rašybos dėsnių. Lietuvių kalboje tarptautinių žodžių vartojimas priklauso nuo funkcinio stiliaus. Blogybė ta, kad tarptautinių žodžių vartojama per daug. Jeigu turima tarptautinių žodžių lietuviškų atitikmenų, patariama geriau juos ir vartoti. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo (*Valstybės žinios*, 1995, Nr. 41–991) 12 straipsnyje, reglamentuojančiame teisės akto kalbą, nurodyta, kad „tarptautiniai žodžiai vartojami tik tada, kai lietuvių kalboje nėra šių žodžių atitikmenų“. Tuo reikėtų vadovautis ir įstatymų leidėjams.

Daugėja tarptautinių žodžių, ateinančių per kalbą tarpininkę. Seimo narių viešojoje sakininėje kalboje gausėja tarptautinių žodžių, plintančių per anglų kalbą. Jie yra kilę iš klasikinių kalbų, dažniausiai iš lotynų kalbos, dar vadinami ir anglolotynizmais. Kai kurie iš jų turi gerų lietuviškų atitikmenų, pvz.: *Politikai per tam tikrą laiką turi priimti imperatyvų* (= griežtą; įsakmų) *sprendimą* [„Dėl Lietuvos politinės sistemos“] LTV 2009-04-21; *Sutartys tarp žemdirbių ir prekybininkų turi būti imperatyvios* (= privalomos; griežtos; būtinios) „Init“ 2009-06-16; *Imperatyviai* (= Griežtai; įsakmiai) *reikalauti, kad pareigūnai būtų grąžinti į darbą, yra teisiškai nepagrįsta* LTV 2012-03-02; *Daugelis profsąjungų siūlymų yra trivialūs* (= paprasti; banalūs) BTV 2011-03-21; *Jūsų žodžiai aiškūs ir trivialūs* (= paprasti) LTV 2010-03-08.

Kai kurie vartojami lotynizmai vertintini kaip neteiktinos svetimybės, pvz.: *Reikėtų pagalvoti apie didžiuosius distributorius* (= platinotojus; skirstytojus), kurie pristato prekes „Init“ 2011-03-02; *Svarbiausi – energetikos klausimai, aš* [Seimo Pirmininkė] *paprašiau, kad prezidentė būtų tokiu koordinatoriumi* (= tokia koordinatorė), *moderatoriumi* (= vadovė) LTV 2012-03-08.

Nevartotini ir lotynų kalbos kilmės žodžiai *legitimacija, legitimumas, legitimuoti, legitimus, -a*, pvz.: *Kyla abejonių dėl Seimo komisijos* [FNTT pareigūnų atleidimo aplinkybėms tirti] *legitimumo* (= teisėtumo; įteisinimo) LTV 2012-03-02; *Lietuvą pripažįsta, nėra dalykų, kuriuos reikėtų legitimuoti* (= įteisinti) LTV 2010-03-15; *Turizmo įstatymas legitimus* (= įteisintas) LTV 2011-04-12.

Vietoj vartojamo ir parlamentarų lotynų kalbos kilmės žodžio *bonusas* tinka įprasti finansų, ekonomikos terminai (*piniginė premija; priemoka, priedas; išėitinė išmoka, kompensacija*, pvz.: *Jei klesti verslas, jei valdininkai gerai dirba, tai kodėl nemokėti bonusų* (= priedų; priemokų) *prie atlyginimų?* „Init“ 2009-04-12.

Lotynų kalbos kilmės tarptautinis žodis *mediacija* Lietuvoje pradėtas vartoti reikšme „trečiosios, ginče nedalyvaujančios šalies (ppr. vieno ar kelių tarpininkų) tarpininkavimas konfliktuojančioms šalims išspręsti ginčą (šeimos, darbo ir pan.) taikiai, be teismo, abiem priimtiniu būdu“. Siūlytinas lietuviškas atitikmuo *taikinamasis tarpininkavimas, mediatorius, -ė, tarpininkas, -ė, taikintojas, -a*. Turėtume šiuos lietuviškus atitikmenis ir vartoti, pvz.: *Mediacijos* (= Taikinamojo tarpininkavimo) *įstatymas turi būti veiksmingas* „Init“ 2011-05-17; *Mediacijos* (= Taikinamojo tarpininkavimo) *principas – visiems šeimos nariams, visi būdai turėtų būti išmėginti* „Init“ 2011-05-17. Pagirtina, kad Seimo posėdyje (2011-03-22) buvo svarstomas ne *Mediacijos įstatymas*, bet *Taikinamojo tarpininkavimo įstatymas*.

Seimo narių viešojoje sakytinėje kalboje pastebima ir daugiau tarptautinių žodžių, turinčių lietuviškų atitikmenų. Kitaip tariant,

dažniausiai vienu tarptautiniu užgožiama ir stumiama iš vartosenos daugelis lietuviškų žodžių, kuriais galima tiksliai išsakyti norimą mintį. Nuolat girdimi veiksmazodžiai (ir su priešdėliais) *generuoti, identifikuoti, inspektuoti, komunikuoti, koreliuoti, realizuoti, subsidijuoti, traktuoti* ir kt., pvz.: *Sugeneravus* (= Sukėlus; Sužadinus) *visų Seimo narių mintis LEO LT klausimu galima pasiekti reikiamų rezultatų „Init“ 2009-03-24; Būsime identifikuotas* (= pripažintas) *kaip apsvaigęs darbe, kai pakramtysite kramtomosios gumos, išgersite pertusino „Init“ 2009-03-17; Dalis žmonių save identifikuoja* (= tapatina) *su tam tikra pasaulėžiūra LTV 2012-02-01; D. G. politika identifikuojama* (= tapatinama) *su Vyriausybės antikrizine programa „Lietuvos ryto“ tv 2009-04-17; Pateikėme klausimus, susijusius su „Snoro“ inspektavimu* (= tikrinimu) *LTV 2012-01-25; Norime, kad kultūros ministras komunikuotų* (= bendrautų; palaikytų ryšį) *su mūsų frakcija LNK 2010-04-04; Koreliuoti* (= Sieti) *Mokesčių socialinio draudimo įstatymus „Init“ 2009-02-08; Pridėtinės vertės mokestis koreliuoja* (= siejasi) *su mažmenine prekyba „Init“ 2009-04-14; Užteks ir politinio ryžto realizuoti* (= įgyvendinti) *visas programas LTV 2009-03-24; Valstybės politika realizuojama* (= įgyvendinama) *LTV 2011-03-21; Mes subsidijuojame* (= remiame) *darbo vietą žmonėms, plėtojantiems šeimos verslą LTV 2009-04-22; Per krizę valstybė subsidijuoja* (= remia) *smulkiuosius, vidutinius verslininkus LR 2009-03-06; Girdime kolegų traktavimą* (= aiškinimą), *kad tai koalicijos sutarties laužymas LTV 2012-03-07; Konstitucijos normą traktuoja* (= aiškina) *vienaip ir kitaip, todėl reikia kreiptis į Konstitucinį Teismą LTV 2009-02-27; Mano kalbą dėl lito devalvavimo galima ištraktuoti* (= išaiškinti, išsamprotauti) *visai LTV 2009-03-09; Per svarstymą buvo nevienodas Švietimo ir mokslo įstatymo traktavimas* (= aiškinimas) *LTV 2011-03-25; Kai mes unifikuojame* (= suvienodiname) *darbo sistemą, paskuniname darbo santykius LTV 2009-04-22.*

Nemažai tarptautinių veiksmazodžių gali būti paimami iš anglų

kalbos ir aplietuvinami. Daugeliu atvejų šie veiksmažodžiai yra neįprasti, žeidžia ir lietuvių kalbos normas. Deja, jų vis naujų pastebima ir parlamentarų viešojoje sakytinėje kalboje, nors turima lietuviškų arba įprastesnių tarptautinių atitikmenų, pvz.: *Dempinguoja* (= Atmeta; Nuvertina) darbo jėgą Lietuvoje priimdami dirbti iš trečiųjų šalių LR 2010-03-02; *Priimtas Dujų įstatymas leisti diversifikuoti* (= įvairinti; plėsti) dujų tiekimą „Init“ 2011-05-17; *Įstatymo pateikimas yra tai, kad indikuojama* (= nurodoma) problema LR 2009-04-17; *Seimas šio [Statybos] įstatymo pataisais indoktrino* (= įdiegė) „Init“ 2011-04-26; *Svarbu, kaip save pozicionuojame* (= pristatome; pateikiame), *mums būdinga saviplaka* LTV 2012-01-11; *Testuojamos* (= Tikrinamos) tėvų pajamos ir pagal tai skiriami vaiko pinigai LTV 2009-02-10.

Įstatymų leidėjų viešojoje sakytinėje kalboje gana dažnai neįprasta reikšme vartojami lotynų kalbos kilmės daiktavardžiai *negatyvas*, *pozityvas*, kurie seniai žinomi kaip fotografijos terminai. Šie daiktavardžiai, matyt, ir dėl anglų kalbos įtakos vartojami vietoj būdvardžių *negatyvus*, *-i*, *pozityvus*, *-i* (dalykas, reiškinys, nuostata ir pan.); *negatyvu*, *pozityvu*. Be to, vartotini ir šių tarptautinių žodžių lietuviški atitikmenys: *neigiamas*, *-a*, *blogas*, *-a*, *nenaudingas*, *-a*; *neigiamybė*, *neigiamumas*, *neigimas*, *nepritarimas*, *nesutikimas* ir pan.; *teigiamas*, *-a*, *pagrįstas*, *-a*, *neabejotinas*, *-a*, *aiškus*, *-i*, *tikslus*, *-i*, *naudingas*, *-a*, *sėkmingas*, *-a*, *palankus*, *-i*, *pritiriamas*, *-a*, *tikras*, *-a* ir pan.; *teigiamybė*, *teigiamumas*, *teigimas* ir pan. Stebint dabartinę vartoseną, galima teigti, kad tarptautiniai žodžiai neįprasta reikšme linkę įsigalėti, pvz.: *Apie Lietuvą nerašoma su pozityvu* (= teigiamai) BTV 2009-02-10; *Mokslo institutų jungimas su universitetais yra pozityvas* (= teigiamybė, teigiamas, naudingas dalykas) „Init“ 2010-03-19; *Nemanau, kad skleisdamas negatyvą* (= neigiamus dalykus), *susikrausi politinį kapitalą* BTV 2010-03-29; *Švietimo ir mokslo reformoje yra ne tik negatyvas* (= neigiamybė; neigiami dalykai), *bet ir pozityvo* (= teigiamų, naudingų dalykų) LR 2009-04-27.

Tarptautiniai žodžiai nuo lietuviškų skiriasi ir semantika, ir stilistine verte⁷. Reikėtų įsidėmėti, kad net ir vienos reikšmės, kaip sinonimai vartojami tarptautiniai ir lietuviški žodžiai ne visuomet gali pakeisti vienas kitą, nes „tik kontekstas lemia, kurį iš jų tinka pasirinkti, kad raiška būtų tiksli“⁸. Pavyzdžiui, *demonstruoti* ir *rodyti* semantiškai nėra tapatūs, todėl juos vartojant į tai reikėtų atsižvelgti. Paprastai žmogus gali ką nors demonstruoti, pvz.: *Demonstruoju grafiką apie demografinę situaciją* BTV 2010-03-02; *Ministras demonstruoja absoliutų neveiklumą* LTV 2009-03-04.

Tarptautinis žodis *demonstruoti* (ir su priešdėliu *pa-*) imamas vartoti neįprastai, atsiranda ir dviprasmybė, pvz.: *Mes [Seimo nariai] turime progą pademonstruoti savo solidarumą susiverždami diržus* LTV 2011-03-11; *Ministras, mūsų manymu, demonstravo politinę brandą* LR 2012-03-15; *Ministras pademonstravo savo rūpestį Lietuvos žmonių socialine apsauga* LR 2010-02-10. Juk kas kita *rodyti* ir kas kita *demonstruoti* (t. y. tyčia, pabrėžiamai) rūpestį Lietuvos žmonių socialine apsauga.

Kartais vartojant minėtą tarptautinį žodį žeidžiamos ir lietuvių kalbos normos, pvz.: *Mūsų diskusija pademonstravo demagogiją, t. y. partijos kalba viena, o daro kita* LR 2009-06-13; *Seimo Pirmininkės pareiškimas demonstruoja moralines vertybes* LTV 2010-02-10. Faktai, duomenys, pavyzdžiai, pareiškimai, diskusijos ir kt. gali ką nors *rodyti* (arba iš jų matyti), o ne *demonstruoti*.

Tarptautinių žodžių vartoseną Seimo narių viešojoje sakininėje kalboje galima vertinti ir kaip norą pasakyti įmantriau arba kaip akivaizdų jų reikšmės nesuvokimą, pvz.: *Investuojame į profesinį mokymąsi, tame tarpe (= taip pat) ir į studijų infrastruktūrą* LR 2012-02-02; *Mūsų partikuliarinis interesas, kad Rusija išlaikytų gravitaciją*

⁷ Plg. Pikčilingis, J. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslas, 1975, t. 2, p. 176–177.

⁸ Koženiauskienė, R. *Juridinė retorika*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 304.

link Vakarų LTV 2010-07-09; NATO pozicija, komunikatas su Rusija yra neblogas LR 2009-04-07; Padarė (= Parengė) konsoliduojanti, apjungianti (= jungtinį; bendrą) įstatymo projektą „Inīt“ 2011-03-29; Perėjimas į kitą mokyklą tampa pozityviai mobilizuojančiu veiksniu, bet yra ir kitų aspektų LR 2010-09-01; Prezencijoje su kitų metų biudžeto projekcija socialinio draudimo biudžetas atrodo gerai LTV 2011-10-21; Projektuodami visą pensijų dizainą turime galvoje ir šių dienų pensininką LTV 2011-04-18; Seimas priims rezoliuciją dėl žmogaus teisių padėties ir situacijos Tibete „Inīt“ 2009-05-19.

Tarptautinių žodžių semantiniai pokyčiai

Vienas iš ryškesnių leksikos pokyčių – tarptautinių žodžių vartojimas naujomis, lietuvių kalbai nebūdingomis reikšmėmis. Jeigu ta nauja tarptautinio žodžio reikšmė stumia iš savos kalbos lietuvišką žodį, reikėtų suabejoti tos reikšmės tikslingumu. Nemažai tarptautinių žodžių, kaip jau minėta, ateina per anglų kalbą, dažnai per oficialiųjų raštų, dokumentų vertimus. Tarptautiniams žodžiams anglų kalboje vartojamų atitinkamų žodžių pavyzdžiu suteikiama naujų reikšmių. Verčiant iš anglų kalbos įvairius dokumentus, oficialiuosius raštus paprastai nesigilinama į visas vieno ar kito tarptautinio žodžio reikšmes, jis paprasčiausiai neišverčiamas į lietuvių kalbą. Kita vertus, seniai pripažįstama, kad leksinės reikšmės skirtingose kalbose yra neadekvačios. Taigi paimame ir asimiliuojame iš to paties šaltinio žodžius, bet juos interpretuojame savaip. Be to, reikšmės žodžių, kurie paprastai vartojami kaip atitikmenys, verčiant iš vienos kalbos į kitą skiriasi vienu ar kitu semantiniu požymiu.

Naujų reikšmių tarptautiniai žodžiai linkę įsigalėti ir stumia iš vartosenos lietuviškus žodžius. Pateiksime keletą pavyzdžių. Iš graikų kalbos kilmės daiktavardžio *harmonija* padaryto veiksmažodžio *harmonizuoti* „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (Vilnius: Mokslo

ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000) nurodoma reikšmė – „papildyti melodiją akordais pagal harmonijos taisyklės“. Vadinasi, šis žodis vartotinas kalbant apie muziką. „Tarptautinių žodžių žodyne“ (Vilnius: Alma littera, 2004) nurodoma ta pati šio veiksmažodžio reikšmė. Anglų kalboje minėtas veiksmažodis turi daugiau reikšmių. „Didysis anglų–lietuvių kalbos žodynas“ (Vilnius: Alma littera, 1998) anglų kalbos veiksmažodžio *harmonize* rodo dvi reikšmes: 1. (su) derinti; derintis, būti suderintam; 2. muz. harmonizuoti(s). Šia pirmąja anglų kalbos veiksmažodžio *harmonize* reikšme, kuri yra nebūdinga lietuvių kalbai, tarptautinis žodis *harmonizuoti* vartojamas ir parlamentaru, pvz.: *Ar negalima būtų sudaryti iš Seimo narių darbo grupę ir harmonizuoti (= suderinti) darbo užmokesčio sistemą?* „Init“ 2009-04-21; *Bus harmonizuota (= suderinta) dujų praktika Europoje* „Init“ 2011-05-17; *Bus harmonizuota (= suderinta) kainų reguliavimo sistema energetikoje* „Init“ 2011-03-15; *Europos mastu studijų finansavimo sistema nėra harmonizuota (= suderinta)* LTV 2011-05-16; *Norėtume harmonizuoti (= suderinti) visą alkoholio vartojimo sistemą* „Init“ 2011-03-22. Taigi turime gražų lietuvišką žodį (*su*)*derinti*, kurio negalima pamišti.

Lotynų kalbos kilmės tarptautinio žodžio *konstruoti* „Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne“ nurodoma reikšmė „kurti konstrukciją“. Tokia pati reikšmė teikiama ir „Tarptautinių žodžių žodyne“ – „kurti ko nors konstrukciją, pvz., prietaiso, mašinos, statinio, daryti apskaičiavimus, brėžinius“. „Didžiajame anglų–lietuvių kalbų žodyne“ pateiktos trys anglų kalbos veiksmažodžio *construct* reikšmės: 1. statyti (namą ir pan.); konstruoti (automobilį ir pan.); braižyti trikampį; 2. sumanyti, sugalvoti; sukurti; 3 *gram.* sudaryti (sakinį). Remiantis ir anglų kalboje vartojamo atitinkamo žodžio reikšmėmis tarptautinis žodis *konstruoti* (ir su priešdėliu *su-*) parlamentaru viešojoje sakytinėje kalboje vartojamas naujomis reikšmėmis, pvz.: *Ekonominės krizės įveikimo programą konstruojame (= sudarome;*

parengiamame) *atsižvelgdami į valstybės finansinę ir ekonominę padėtį* LR 2009-03-10; *Norėjome, kad biudžetas būtų labiau subalansuotas, negu jūs sukonstravote* (= sudarėte) LR 2008-04-14; *Partijos yra pagrindas, ant kurio konstruojama* (= kuriama) *demokratinė valstybė* LTV 2012-01-09; *Reikėtų atidžiau konstruoti* (= formuoti) *argumentus dėl aukštosioms mokykloms suteikimo viešųjų įstaigų statuso* „Init“ 2009-04-28.

Naujomis reikšmėmis vartojamas tarptautinis žodis *konstruoti* suteikia dirbtinumo, nepagrįstumo reikšmės atspalvį. Juk kas kita, pavyzdžiui, *sukonstruoti bylą* ir *sudaryti bylą*, *sukonstruoti biudžetą* ir *sudaryti biudžetą*.

Iš lotynų kalbos kilmės tarptautinio žodžio *inkorporacija* padaryto veiksmažodžio *inkorporuoti* „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ nurodyta reikšmė „įjungti į sudėtį, prijungti“. Ta pati reikšmė „pri(s)jungti, įjungti“ rodoma ir „Tarptautinių žodžių žodyne“. Šia reikšme veiksmažodis *inkorporuoti* seniai vartojamas lietuvių kalboje. Dabar tarptautinis veiksmažodis *inkorporuoti* atitinkamo anglų kalbos žodžio *incorporate* pavyzdžiu vartojamas ir nauja reikšme „įrašyti, įtraukti“, taip pat ir politikų viešojoje sakininėje kalboje, pvz.: *Į gyventojų pajamų mokesčius inkorporuotas* (= įtrauktas) *sveikatos draudimo mokestis* LNK 2010-04-20; *Pataisas reikia inkorporuoti* (= įrašyti; įtraukti) *į nutarimą „Dėl teisės statuto straipsnių pakeitimo“* „Init“ 2009-06-22; *Vienas įstatymas, į jį inkorporuotos* (= įtrauktos; įrašytos) *pataisos* „Init“ 2011-03-29.

Lotynų kalbos kilmės tarptautinis žodis *aspektas* lietuvių kalboje vartojamas *atžvilgio, požiūrio* reikšme. Šio žodžio reikšmė nepagrįstai plečiama gal ir atsižvelgiant ir į anglų kalbos žodžio *aspect* platesnę reikšmę. Vis dėlto ir Seimo nariams nereikėtų vartoti tarptautinio žodžio *aspektas* reikšmėmis žodžių *duomuo*, *faktas*, *įvykis*, *atvejis*, *reiškinys*; *požymis*, *ypatybė*, pvz.: *Mažesnėse mokyklose, kuriose to paties amžiaus vaikai, mažiau patyčių, pastumdymų ir kitų aspek-*

ty (= atvejų; reiškinių) „Init“ 2010-03-23; *Sveikatos apsauga turi daug problemų, o Nacionalinio kraujo centro veikla – viena iš aspektų* (= duomenų, faktų; požymių) BTV 2010-02-10; *Užsienio žiniasklaidoje nėra tų aspektų* (= duomenų, faktų; reiškinių; požymių), kurie aktualūs Lietuvai LTV 2010-04-20.

Kartais tarptautinis žodis *aspektas* pavartojamas taip, kad net sunku suvokti, kas norima pasakyti, pvz.: *Didelė dalis aspektų pačių mokyklų rankose* LR 2010-09-01; *Reikia ieškoti vaiko sėkmės aspekto* LR 2010-09-01.

Pagal lietuvių kalbos normas *deleguoti* galima tik asmenis, bet ne funkcijas, pareigas, įgaliojimus, kompetenciją, teises, atsakomybę ir kt. Taigi lotynų kalbos kilmės žodis *deleguoti* nevartotinas su žodžiais, kurie nereiškia asmens. Gal ir dėl anglų kalbos atitinkamo žodžio *delegate* reikšmės minėtas tarptautinis žodis vartojamas reikšmėmis „suteikti, perduoti“ taip pat ir parlamentarų, pvz.: *Apskričių reforma vykdoma skubotai, neaišku, kokios funkcijos deleguotos* (= perduotos) *savivaldybėms* „Lietuvos ryto“ tv 2010-03-21; *Ar prezidentas turi naudoti jam deleguojamus* (= suteikiamus) *įgaliojimus?* LTV 2009-03-16; *Ministerijų vadovai turi jausti atsakomybę už gerą visos ministerijos darbą, nes jiems deleguota* (= suteikta) *šita funkcija* LR 2010-04-09; *Pareigas ar funkcijas reikia deleguoti* (= perduoti) *kitam žmogui, jei buvo nepateisinti lūkesčiai* BTV 2009-03-10; *Savivaldybei deleguota* (= perduota, suteikta) *funkcija išlieka* „Init“ 2011-05-17; *Sveikatos apsaugos ministerijai deleguota* (= suteikta) *teisė parengti pinigų banką* LTV 2011-05-06.

Neįprastai vartojamas dalyvis *motyvuotas*, -a. Šis dalyvis vartojamas kalbant apie asmenį, t. y. vertinant žmogų, dažniausiai vienos ar kitos srities specialistą, valdininką, pareigūną, politiką ir kt. Šiuo atveju dalyvio *motyvuotas*, -a reikšmė sietina su „Tarptautinių žodžių žodyne“ rodoma lotynų kalbos kilmės daiktavardžio *motyvacija* pirmąja reikšme – „tam tikro elgesio, veiklos, paskatų, motyvų

turėjimas“, t. y. „kuris turi paskatų, motyvų dirbti tam tikrą darbą, atlikti tam tikras pareigas“. Kitaip tariant, „kuris atsidavęs darbui“. Tiktų vartoti (kartais tai pastebima) *turintis, -i motyvaciją arba atsidavęs, -usi, specialistas, -ė, valdininkas, -ė, pareigūnas, -ė, politikas, -ė* ir kt. Neįprastos, žeidžiančios lietuvių kalbos normas dalyvio *motyvuotas, -a* vartosenos turėtų vengti ir parlamentarai, pvz.: *Dauguma motyvuotų* (= turinčių motyvaciją) *žmonių gali rinktis geresnės kokybės aukštąsias mokyklas* LTV 2012-01-11; *Mes galime pasirinkti motyvuotus* (= turinčius motyvaciją; atsidavusius) *mokytojus* LTV 2012-02-26; *Reikia padaryti* (= pasiekti), *kad žmogus būtų motyvuotas* (= turėtų motyvaciją) dirbti LTV 2009-12-28.

Tokia dalyvio *motyvuotas, -a* vartoseną yra ne kas kita, kaip vertimas iš anglų kalbos. Pagal lietuvių kalbos normas žmogus negali būti motyvuotas, jo gali būti motyvuotas arba pagrįstas elgesys, darbas; motyvuota arba pagrįsta veikla; motyvuoti arba pagrįsti veiksmai ir pan.

Linkstama vartoti dalyvį *motyvuotas, -a* ir su lotynų kalbos priešdėliu *de-*, pvz.: *Dar daugiau demotyvuotų* (= neturinčių motyvacijos) *žmonių, kaupiančių savo lėšas Pensijiniuose* (= Pensijų; Pensiniuose) *fonduose* TV3 2011-12-07; *Kai kurie demotyvuoti* (= neturi motyvacijos) *dirbti už vergišką atlyginimą Lietuvoje* BTV 2011-05-10. Kartais prireikia net dviejų priešdėlių, pvz.: *Didžiojoje Britanijoje aukštosiose mokyklose jaunimo nedemotyvuoja* (= neskatina?) *mokytiis blogiau, linkiu Lietuvos aukštosiose mokyklose sukurti tokią aplinką* LTV 2012-01-11. Tokią vartoseną, jau nekalbant apie lietuvių kalbos normų pažeidimus, galima vertinti ir kaip įmantravimą, norą kalbėti kitoniškai.

Neteiktini vertiniai

Seimo narių viešojoje sakytinėje kalboje pastebima neteiktinų vertinių, nemažai iš rusų kalbos, pvz.: *Kažkas neteisingai įtakoja* (= daro įtakos; veikia) *mūsų prezidentę* LTV 2012-03-02; *Supratę, kad šilumos kainą labai įtakoti* (= veikti; daryti kainai įtakos) *negalime, bet pateikę pataisas galime ją sumažinti iki 20 proc.* „Init“ 2011-03-29; *Recesijos metu, kaip taisyklė*, (= paprastai; dažniausiai) *kainos ėmė mažėti* LT 2009-03-06; *Tas [būstų renovavimo] modelis pasirodo, kaip taisyklė*, (= paprastai; dažniausiai) *buvo naudingas bankams* LTV 2011-03-29; *Kas liečia infliaciją*, (= Kalbant apie infliaciją; Dėl infliacijos; O dėl infliacijos) *finansų ministras sprendžia* (= nagrinėja) *daugelį iškilusių klausimų* LTV 2009-05-04; *Kaip nekeista* (= Keista, Kad ir kaip būtų keista), *prieš paskelbiant išvadas* [Seimo komisijos dėl pareigūnų atleidimo aplinkybių tyrimo] *narių nepadaugėjo* BTV 2012-03-08; *Ar mes galime kažką tai* (= kažką) *patys susitvarkyti viduje?* LTV 2012-03-21; *Kažkaip tai* (= Kažkaip) *neatstovauja rinkėjams* „Init“ 2011-04-12; *Duotu atveju* (= Šiuo atveju) *dauguma klausimų priklauso nuo politinės valios* LTV 2009-05-04; *Ne prie ko čia* (= Niekuo dėti) *prezidento rinkimai, aš niekad neleisčiau tokio biudžeto* „Init“ 2009-04-14; *Reikėtų įvesti laisvanoriškų* (= savanoriškų) *rinkimų principą* „Init“ 2011-03-22; *Šis nutarimas* [„Dėl valstybinio socialinio draudimo ir pensijų pertvarkos“] *yra savalaikis* (= laiku priimtas) „Init“ 2011-04-12.

Kai kurie Seimo nariai neišvengia žodžių ir žodžių junginių reikšmės klaidų, arba vadinamųjų semantinių vertinių, pvz.: *Prezidentės patarėjai padėjo nuimti* (= atleisti; pašalinti) *FNTT pareigūnus* LNK 2012-03-18; *Valstybė uždeda mokesčius* (= apmokestina; skiria mokesčius), *galvoja, kad mokės pensijas ir algas* „Init“ 2011-03-22; *Akcininkai neša vienodą atsakomybę* (= vienodai atsako, vienodai atsakingi) LTV 2012-01-27; *Pilnai* (= Visiškai) *pritarčiau, kad nereikia*

tyčiotis, ironizuoti BTV 2012-03-08; *Siūlau pilnai* (= išsamiai) *svarstyti šį [energetikos] klausimą* „Init“ 2011-03-15; *Ne politinių pareigbių gausa apsprendžia* (= lemia) *savivaldybių darbą* „Init“ 2011-03-15; *Buvo spaudžiama, kad įmonėje būtų pravestas* (= suorganizuotas; surengtas) *konkursas* „Init“ 2011-09-02; *Klausimas [dėl valstybinių miškų] apima platų ratą* (= daug; daugelį; daugybę) *suinteresuotų žmonių* „Init“ 2011-03-29; *Gal pajungsimė* (= įtrauksimė) *partijas, kurių vadai nesurinko balsų* „Lietuvos ryto“ tv 2009-04-17.

Paprastai *aptarnauti* galime asmenis, o visa kita turėtume *tvarkyti, administruoti*. Taigi ir Seimo nariai turėtų laikytis šių lietuvių kalbos normų, pvz.: *Kiek kainuoja kasos aparatų aptarnavimas* (= tvarkymas)? „Init“ 2011-03-22; *Lenkijos skolos aptarnavimas* (= tvarkymas) *yra sunkiai pakeliamas* LTV 2009-03-17; *Mes norime įrodyti savo skolinkams, kad esame patikimi partneriai, kad skolą galime aptarnauti* (= tvarkyti) LR 2010-03-02. Taip pat vartotina ne *aptarnaujanti įmonė* (įstaiga ir kt.), bet *prižiūrinti įmonė* (įstaiga ir kt.).

Daugėja neteiktinų vertinių iš anglų kalbos. Kai kurie iš jų linkę įsitvirtinti ir kaip terminai. Atsirado *dukterinė įmonė* (plg. angl. *daughter enterprise*), vėliau ir *motininė įmonė* (plg. angl. *mother enterprise*). Taip pat pradėti vadinti ir *bankai, savivaldybės*, ir kt. Lietuvių kalboje turime atitikmenis *antrinis, -ė* (įmonė, bankas, savivaldybė ir kt.) ir *pagrindinis, -ė* (įmonė, bankas, savivaldybė ir kt.), vartosenoje pastebėta ir *pirminis, -ė* (įmonė, bankas, savivaldybė ir kt.). Taigi ir įstatymų leidėjai turėtų vartoti šiuos atitikmenis, pvz.: *Motininiai* (= Pagrindiniai) *bankai yra Skandinavijoje* BTV 2009-02-10; *Motininiai* (= Pagrindiniai) *bankai turėtų veikti tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir dukteriniai* (= antriniai) LT 2009-03-02; *Mes turėsime motinines* (= pagrindines) *savivaldybes, kurios norės ribotis su mažesnėmis* „Init“ 2009-03-17; *Svarbu, kad motininiai* (= pagrindiniai) *bankai nediskriminuotų dukterinių* (= antrinių) *bankų, kad nereikalautų, jog pinigais nebūtų naudojamasi nacionalinėse rinkose* „Init“ 2009-03-17.

„Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne“ teikiamos šešios veiksmazodžio *matyti* reikšmės: 1. akimis pagauti daikto vaizdą, regėti; 2. pastebėti; 3. suprasti, suvokti; 4. patvirtinti; 5. sutikti; 6. pr. gauti. „Didžiajame anglų-lietuvių kalbų žodyne“ nurodoma daugiau kaip šešiolika atitinkamo anglų kalbos veiksmazodžio *see* reikšmių. Be minėtų „Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne“, šio anglų kalbos veiksmazodžio dar rodomos reikšmės: *apžiūrėti; įsivaizduoti; vaidintis; sužinoti; pažiūrėti, išsiaiškinti; tartis, konsultuotis; (pa)lydėti; pasirūpinti; pažiūrėti; prižiūrėti; įsigilinti* ir kt. Taigi ir lietuvių kalbos veiksmazodžiui *matyti* ir jo abstraktui *matymas* suteikiama ir šių svetimų reikšmių. Apskritai jie vartojami per dažnai, taip pat ir Seimo narių, lyg nebūtų lietuvių kalboje kitų žodžių norimai minčiai pasakyti; pvz.: Aš [Seimo Antikorupcijos komisijos pirmininkas] *pakomentuosiu savo matymą dėl Seimo narių išėjimo iš Seimo komisijos* [Dėl FNTT vadovų atleidimo aplinkybių tyrimo] LR 2012-03-02; *Liberalai turi vieną matymą, konservatoriai – kitą* LTV 2010-03-08; *Mano* [Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto pirmininko] *matymas yra toks, kad nepagrįsta teigti, jog reikės mažinti pensijas* LR 2009-04-20; *Mes nepasieksime bendro matymo su Rusija, bet nereikia, kad neturime diskutuoti* LR 2009-04-07; *Mūsų* [socialdemokratų] *matymas yra tas, kad šitų* [energetikos] *sektorių turėtų valdyti valstybė* LTV 2011-06-10; *Mūsų partijos „Viena Lietuva“ matymas būtų toks: ryte sakoma viena, vakare daroma kita* LTV 2010-02-10.

Kartais prieinama ir prie visiškai absurdiško vartojimo, pvz.: *Mes* [socialdemokratai] *matome ir savo matymą, kaip spręsti problemas valstybėje* LTV 2011-06-10.

Pastebima, kad parlamentarai po neaiškia reikšme pavartoto abstrakto *matymas* suranda ir teikia kitą tikslesnį žodį, pvz.: Aš [Seimo Socialinių reikalų ir darbo komiteto pirmininkas] *kalbu apie savo matymą, savo požiūrį* LR 2009-04-20; Aš [Seimo Pirmininkė] *išsakau savo matymą, įžvalgas* LTV 2011-05-16; *Bet kuriuo svarstomu klau-*

simu aš [Seimo narys] *pateikiu savo matymą, t. y. savo viziją* TV3 2009-04-17.

Žeidžiamos lietuvių kalbos normos, kai abstraktas *matymas* vartojamas daugiskaitos forma, pvz.: *Jeigu bus neatsižvelgta į mūsų* [partijos „Viena Lietuva“] *matymus, apie jokių prisijungimą negali būti jokios kalbos* LTV 2010-02-10; *Svarbu susitarti dėl Vyriausybės bendrų matymų* LTV 2010-02-10.

Apskritai ryški tendencija – nusitverti vieną ar kitą žodį, vartoti visiškai negalvojant, kur jie tinka ar netinka. Tokiu atveju ir stilistiškai nuvalkiojami lietuviški ir tarptautiniai žodžiai, skurdinama ir pati lietuvių kalba. Itin dažnas ne pagal paskirtį vartojamas ir žodis *pakankamai*. Šį žodį taip pat pamėgo Seimo nariai, pvz.: *Antrą krizės bangą įveikėme pakankamai išmintingai* LR 2011-12-27; *Buvo pakankamai ilgos ir sudėtingos diskusijos „Inīt“* 2011-03-29; *Yra pakankamai didelės investicijos, universitetai persiorientuoja į studentų poreikius, Lietuvoje yra iš ko pasirinkti* LTV 2012-02-26; *Jei pažeidei tvarką, turi būti pakankamai griežti reikalavimai „Inīt“* 2011-03-29; *Lietuviams pakankamai malonu mėtytis į vieną ar į kitą pusę „Inīt“* 2011-03-29; *Matome pakankamai prieštarigus požiūrius* LTV 2011-04-26; *Norima geriau gyventi kitų sąskaita, su tuo mes pakankamai dažnai susiduriame* LTV 2011-04-11; *Rinko informaciją apie generalinio prokuroro pavaduotoją pakankamai ilgai* LTV 2012-03-04; *Šitas įstatymas [„Dėl žemės paėmimo visuomenės poreikiams“] pakankamai aiškus „Inīt“* 2011-03-29; *Teisinėje valstybėje pakankamai sunku padaryti kai kuriuos sprendimus „Inīt“* 2011-03-29; *Vyriausybė įveikė pakankamai sudėtingus metus* LR 2011-12-27.

Visur kaišiojant *pakankamai* perkraunami sakiniai, temdoma mintis. Atsiranda visiškai dirbtinių, griozdiškų sakinių, pvz.: *Pakankamai neprincipingai per daug padaryta kai kurių išlygų dėl šilumos ūkio „Inīt“* 2011-03-29. Žinoma, neišvengiama ir dviprasmybės, pvz.: *Generalinė prokuratūra darė pakankamai nemažai veiksmų, kad būtų*

įslaptinta medžiaga LTV 2012-03-04; *Kai kurie žmonės pakankamai mažai uždirba* LTV 2011-04-04. Taigi neaišku, ar *Generalinė prokuratūra darė pakankamai veiksmų*, ar *nemažai veiksmų*; taip pat negalima suprasti, ar *kai kurie žmonės pakankamai uždirba* ar *mažai uždirba*. Arba, pvz.: *Prokurorai pakankamai daug sunerimę, tai vadinasi, kažkas negerai* LTV 2011-04-01. Gal *prokurorai labai sunerimę?*

Vadinasi, prieš vartodami žodį *pakankamai* ir Seimo nariai turėtų pagalvoti, ar iš viso jo reikia norimai minčiai pasakyti. Be to, reikėtų prisiminti ir kitų ta pačia reikšme vartotinų žodžių: *gana, ganėtinai, užtektinai, sočiai, kaip reikiant* ir kt.

Gramatinės formos ir vartosena

Seimo narių viešojoje sakininėje kalboje pastebima lietuvių kalbos sintaksės normų pažeidimų. Nemažai linksnių vartojimo klaidų. Ypač krinta į akis netaisyklingas vietininko linksnio vartojimas, pvz.: *Aš [Seimo narys] priimsiu sprendimą savo kompetencijos lauke* (= pagal savo kompetenciją) LTV 2012-04-18; *Jis [aplinkos apsaugos ministras] savinasi pirmoje eilėje* (= pirmiausia) *nuveiktus darbus* LTV 2011-11-26; *Pirmoje eilėje* (= Pirmiausia; Pradžioje) *reikia paaiškinti žmonėms, kam pinigai skiriami* LTV 2011-03-04; *Mums mažai rūpi jaunų žmonių, tame tarpe* (= taip pat; tarp jų) *ir lenkų ateitis* LTV 2011-03-25; *Reikia atrasti formuluotes, tame tarpe* (= taip pat) *neiškraipant ir Konstitucinio Teismo nuostatų* LTV 2012-01-11; *Kame reikalas* (= Koks reikalas; Kas yra; Kas nutiko), *kodėl reikia mažinti akcizus alkoholiniams gėrimams?* „Init“ 2011-03-22; *Sukiršinsime visuomenę, kuri ir taip yra jautrioje būsenoje* (= jautrios būsenos) „Init“ 2011-04-12; *Norime inicijuoti pokyčius pedagogų rengime* (= rengiant pedagogus) LR 2010-09-01.

Netaisyklingai vartojamas naudininko linksnis, pvz.: *Šiai dienai* (= Šiandien; Šią dieną; Iki šios dienos) *Vyriausybė nieko neveikia*

„Init“ 2009-03-17; *Šiai dienai* (= Šiandien; Šią dieną) *Prezidento institucija tapo psichologiniu veiksnium* LTV 2009-03-16; *Ar pakankamai konkuruojama premjerui* (= su premjeru)? LTV 2011-04-12.

Parlamentarai daro ir prielinksnių vartojimo klaidų, pvz.: *Dabar polinkis kalbėti daugiau ant emocijų* (= emocijingai; emocijomis) LR 2009-04-20; *Jei kas žais ant emocijų* (= emocijomis), *bus dar didesnė painiava reformuojant „Sodra“* BTV 2011-03-02; *Kas daroma ant Lietuvos* (= Lietuvoje), *visi keikia sovietmetį, bet taip nebuvo „Init“* 2011-04-19; *Dėl šilumos mazgų eksploatavimo pas nieką nėra* (= niekas neturi) *kitos nuomonės „Init“* 2011-03-29.

Reikėtų vengti polinksnio atžvilgiu, pvz.: *Kurių studentų atžvilgiu* (= Kuriems studentams) *bus taikomos Konstitucinio Teismo nuostatos, tuoj išaiškės* LTV 2012-01-12.

Seimo narių viešojoje sakytinėje kalboje pastebima ir morfolo-ginių formų vartojimo klaidų. Netaisyklingai vartojama veiksmažodžių bendratis, dalyviai ir kt., pvz.: *Kad išgirsti* (= Kad būtų išgirsta), *reikia tinkamai pateikti* LTV 2009-03-16; *Kad išvengti* (= būtų išvengta) *kolizijų, reikia daryti pertrauką svarstant šį* [Administracinių teisių pažeidimų] *įstatymą „Init“* 2011-03-29; *Kad išvengti* (= būtų išvengta) *spekuliacijos, reikia paimti žemę tokia kaina, kokia įsigijo savininkas „Init“* 2011-03-29; *Dėl atmetimo* [įstatymo] *sprendžia ne pirmininkaujantis* (= pirmininkas) „Init“ 2011-03-29; *Pirmą vedantį* (= pagrindinį) *įstatymą mes atidėjome svarstyti „Init“* 2011-03-29; *Tikiu, kad sprendimą priimsite vedini* (= vedami) *ne tik politinių išskaičiavimų* LTV 2011-03-29.

Neišvengiama žodžio sandaros klaidų, netaisyklingos darybos formų, ypač žodžių su priesagomis. Seimo narių viešojoje sakytinėje kalboje nemažai būdvardžių su priesaga *-inis*, *-ė* darybos ir vartojimo klaidų, pvz.: *Bankuose dominavo spekuliatyviniai instrumentai* (= spekuliacinės priemonės) LR 2009-04-03; *Spekuliatyviniai* (= Spekuliaciniai) *dalykai* LTV 2011-04-04; *Ar reikia žaisti pensi-*

jinėmis (= pensijų; pensinėmis) *kortomis rinkimuose?* BTV 2011-03-22; *Ar tikrai privalomi pensijiniai* (= pensijų; pensiniai) *fondai turėtų egzistuoti?* „Init“ 2011-05-17; *Privačių pensijinių* (= pensijų; pensinių) *fondų veikla nėra pagrįsta* LTV 2011-04-18; *Mes priėmėme mokesčių reformą su biudžeto mažinimu, kur ta riba, kai nustosime mažinti biudžetą?* „Init“ 2009-04-14; *Turėtume apsvarstyti geriausią mokesčių įstatymų variantą* „Init“ 2009-02-08; *Šiandien įstatyminė* (= teisinė; įstatymų) *bazė neleidžia paežerėse apsitverti tvoromis* „Init“ 2011-03-29; *Europiniai renginiai – norma* *lus derybinis* (= derybų) *procesas* LTV 2011-04-11.

Leksikos vartoseną ir kalbos etika

Parlamentarai turėtų nepažeisti ne tik bendrinės lietuvių kalbos normų, bet ir etikos normų. Pasak Reginos Koženiauskieneš, „iš tiesų neįmanoma skirti elgsenos ir kalbos, nes politiko etika – tai apeliacija į jo elgseną apskritai (taigi ir į kalbinę elgseną). Nuolat girdimi ir matomi politikai yra viešosios pavyzdinės kalbos formuotojai, pašaukti vartoti pačią korektiškiausią kalbą. Turbūt nė nereikia sakyti, kad kalbos korektiškumo sąvoka apima ne tik taisyklingumą, bet ir gana griežtus moralinius reikalavimus, atsakomybę už savo poelgius ir kalbą“⁹. Vis dėlto atsainiai žiūrima į etikos normas, nepaisoma ir kalbos etikos. Apskritai dabartinės visuomenės ryškus polinkis į agresyvumą, kito žmogaus menkinimą. Tai pastebima ir iš kai kurių įstatymų leidėjų viešosios sakytinės kalbos, ypač iš jų vartojamos leksikos. Per Seimo posėdžius ir apskritai jų viešosiose kalbose girdima vulgarių, užgaulių žodžių *pusprotis*, *-ė*, *subinlaidžys*, *-ė*, *subinlaidžiavimas*, savotiškas keiksmazodis *nafik* ir kt., pvz.: *Nieko negaliu pasakyti, puspročiai* [apie iš FNNT atleistus vadovus]

⁹ Koženiauskieneš, R. Politinė retorika etiniu požiūriu. *Parlamento studijos*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2005, Nr. 3, p. 110.

LNK 2012-02-14; *Laikas baigti su tuo subinlaižiavimu, jokio Kinijos griovimo nėra* [svarstoma Seimo rezoliucija „Dėl Tibeto problemų sprendimo“] „Init“ 2009-03-17; *Reikėjo ne įkąsti premjerui į uodegą, o nukąsti* BTV 2012-03-08.

Reiškiamas atitinkamas požiūris ir vartojant žodžius perkeltinėmis reikšmėmis. Siekiant pasakyti aštriau, užgauliau, įžūliau, dažnai perkeltinėmis reikšmėmis vartojami medicinos terminai, pvz.: *Vyriausybės nariai elgiasi kaip politiniai autistai* „Init“ 2009-05-06; *Ar miškininkai yra impotentai, kad negali priimti įstatymų?* „Init“ 2011-03-29; *Aš [Seimo narys A. B.] paranoja dar nesergu* „Init“ 2011-03-29; *Mes [Seimo nariai] neturime teisės skleisti įtarumo ir paranojos* „Lietuvos ryto“ tv 2010-10-15.

Kai kurie įprasti žodžiai linkę gauti neigiamas konotacijas, juos vartoja ir Seimo nariai, pvz.: *gaidys, (riebus) katinas, kurmis*, neigiamą reikšmę vartojama *proto bokštas* ir kt. Šie žodžiai įgauna menkinamosios reikšmės atspalvių, pamenkinami ir jais pavadinti žmonės. Apskritai „konotacinė reikšmė – žodžio informacija apie emocinį kalbos vartojimo santykį su vadinamuoju dalyku“¹⁰.

Pastebima, kad menkinamos ir pamatinės vertybės. Pavyzdžiui, niekinamąją reikšmę kai kurie Seimo nariai vartoja ir pasakymą *Lietuva – Marijos žemė*. Gailestingoji Mergelė Marija, Dievo Motina pasidaro ne tik vilties žvaigždė, bet ir banalumo, menkinimo simbolis, pvz.: *Kitoje šalyje tai [dėl rugsėjo pirmosios skelbimo nedarbo diena] būtų padaryta paprastai, bet Lietuva yra Marijos žemė, todėl viską reikia daryti per įstatymą (= remiantis įstatymu)* LR 2010-08-24; *Lietuva yra Marijos žemė, todėl viskas atrodo kitaip* LTV 2011-04-01.

¹⁰ *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Parengė K. Morkūnas; sudarė V. Ambrasas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999, p. 327.

Išvados

Parlamentarų viešosios sakininės kalbos duomenų analizė rodo:

- 1) globalizacija ir su ja susiję kiti ekstralingvistiniai ir interlingvistiniai veiksniai, ypač anglų kalba, turi įtakos vartojamos leksikos pokyčiams;
- 2) imama vartoti daugiau skolinių, ateinančių iš anglų kalbos arba per anglų kalbą; trikdoma lietuviškų ir svetimų kalbų žodžių vartojimo pusiausvyrą;
- 3) tarptautiniams žodžiams suteikiama naujų, lietuvių kalbai nebūdingų reikšmių, paremtų atitinkamų anglų kalbos žodžių reikšmėmis;
- 4) randasi neteiktinų vertinių, daugėja jų ir iš anglų kalbos;
- 5) vartojama neteiktinų gramatinių formų: sintaksės, morfologinių, žodžių darybos;
- 6) žeidžiamos bendrinės lietuvių kalbos normos, kalbos etika;
- 7) Seimo nariai turi norėti puoselėti valstybinę lietuvių kalbą kaip nacionalinę vertybę, kelti lietuvių kalbos prestižą.

REGARDING PUBLIC ORAL SPEECH DELIVERED BY THE PARLIAMENTARIANS

VIDA RUDAITIENĖ

Summary

Keywords: extra-linguistic factors, inter-linguistic factors, borrowing, international word, language ethics, connotational meaning.

The aim of article is to analyze the public oral speech delivered by the parliamentarians. It is also aimed to discuss the used lexis of the Lithuanian language and foreign languages, the changes of its usage, to raise more meaningful extra-linguistic and inter-linguistic factors determining these changes; to analyze the influence of the English language as one of the factors of globalization on public oral speech, especially on the usage tendencies of the borrowings; to analyze more pronounced usage maladies of underemphasized translations and grammatical forms: syntax, morphologies, word formation; to evaluate oral language delivered by parliamentarians not only in the aspect of general Lithuanian language norms, but also in the aspect of language ethics. Also, one of the objectives raised is to encourage parliamentarians cherish the Lithuanian language, to raise the prestige of the Lithuanian language.

The main source of speech data is the public oral speech delivered by the parliamentarians, sessions of Seimas often

broadcasted on the Lithuanian television, political discussion, commentary, conversation, conference and other shows broadcasted on the Lithuanian television.

The analysis of speech data of the public oral speech delivered by the parliamentarians shows that globalization and other related extra-linguistic and inter-linguistic factors, especially the English language, have influence to the changes of the lexis used, more borrowings are started to be used coming from the English language and through English language, the balance of usage of Lithuanian and foreign languages is undermined; Internationalisms receive new meanings not characteristic to the Lithuanian language, based on specific meanings of the words of the English language; there emerge underemphasized translations also from the English language; underemphasized grammatical forms are used: syntax, morphology, word formation, etc.; general norms of the Lithuanian language as well as language ethics scotched.

Įteikta 2012 m. balandžio 26 d.